11. Antony WARD: Emigration et developpment économique... Problémes Économiques, 1976. május 12, 8. l.
12. OCDE et les migrations internationales, Paris, 1975, 12. l.
13. Michel POINARD—Michel ROUX: L'emigration contre le développement: Les cas Portugais et Yougoslave, Tiers Monde 1977, XVIII. k. 21—54. l.
14. André JEANSON: Pour la formation des migrants, Le Monde, 1977. június 19—20.
15. Ward, i. m. 11—12. l.
16. OCDE—SOPEMI, 1975, 36. l.
17. Martine CHARLOT: L'Europe en quéte d'une politique, Le Monde Diplomatique, 1977. október.

A. SAJTI ENIKŐ

A nemzeti, nemzetiségi kérdés a szocialista Jugoszláviában

Napjainkban világszerte megnövekedett az érdeklődés a nemzeti, nemzetiségi kérdés iránt. De figyelmünket talán túlságosan is a látványos vagy éppen robbanásszerűen jelentkező események kötik le (például a nyugat-európai jelenségek). S a tőlünk alig néhány kilométerre fekvő Jugoszlávia nemzeti, nemzetiségi politikájáról még a lehetségesnél is kevesebbet tudunk. Pedig a *Forum Könyvkiadó* már eddig is sokat tett azért, hogy magyarul is hozzáférhetővé tegye országuk gazdag tapasztalatait, eddig elért eredményeit. Az elmúlt esztendőkben jelentettek meg három, témájában, műfajában eltérő kötetet, amelyek Jugoszlávia szocialista fejlődésének egy-egy korszakát állítják vizsgálódásuk középpontjába. Olyan könyveket, amelyek egymás mellé illesztve átfogó, megbízható képet adnak országuk elvi és gyakorlati nemzeti, nemzetiségi politikájáról. Ezért csoportosíthattuk gondolatainkat elsősorban e három kötet köré, mikor a jugoszláviai nemzeti, nemzetiségi kérdés rövid bemutatására vállalkoztunk, ajánlva egyúttal e könyveket a magyar olvasó figyelmébe.*

*

A délszláv népek egységes államban történő egyesülése 1918-ban régi vágyak, törekvések valóra váltását jelentette. Olyan történelmi *lépést* és *lehetőséget,* amelytől az eltérő történelmi háttérből kilépő nemzetek és nemzetiségek nemzeti céljaik és társadalmi gondjaik megoldását várták. A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság (később Jugoszláv Királyság) előtt azonban, a nemzetközi helyzet változásaival is összefüggésben, nemcsak a nemzeti és társadalmi problémák együttes megoldásának *forradalmi* útja torlaszolódott el egy időre, de sorra fiaskót szenvedtek a horvát, a szlovén és más népek uralkodó osztályainak nemzeti törekvései is, elsősorban a szerb burzsoázia és a királyi udvar nagyszerb, hegemón törekvései miatt. Igaz, az egyre élesedő nemzeti ellentétek *levezetését* a centralizált Jugoszláv Királyság is megkísérelte, elsősorban a szerb—horvát megegyezés formájában. Így jöttek létre a szerb és

* *Jovan Veselinov Zarko:* Az autonóm Vajdaság születése. Emlékezések. Forum, 1975. 545 l. — *Edvard Kardelj:* Szocialista önigazgatás. Válogatás E. Kardelj műveiből. Forum, 1976. 407 l. — *Anyanyelv — „államnyelv".* Tanulmányok a nemzetek és nemzetiségek nyelvének egyenrangú használatáról a Vajdaságban. Szerkesztette: *Dr. Rehák László.* Forum, 1976. 346 l.

horvát *uralkodó osztályok* és politikai pártjaik közötti kompromisszumok, amelyek *átmeneti* csendet biztosítottak csupán, és nagyon is törékenyeknek bizonyultak. E félmegoldások miatt erősödtek fel és kaptak új impulzusokat a fasizmus európai előretörésével párhuzamosan azok a nacionalista, szeparatista erők (horvát usztasák például), amelyek a hitleri Németországhoz és szövetségeseihez kötötték nemzeti illúzióik beteljesülésének ügyét.

A felemás kiugrási kísérlet 1941 márciusában megpecsételte a Jugoszláv Királyság sorsát, s április végén már olasz—német demarkációs vonal és új határok bizonyították az ország széthullását, feldarabolását. Az új határok egyrészt különféle szeparatista, revansista törekvéseket elégítettek ki, másrészt gyökeresen megváltoztatták a terület nemzeti, nemzetiségi összetételét. Ez a korábbi nemzeti sérelmek minden eddiginél brutálisabb megtorlását is jelentette. A horvátországi szerbeket például a szó szoros értelmében a fizikai megsemmisülés veszélye fenyegette.

A megszállás körülményei között a politikai frontvonalakat szükségszerűen a megszállókhoz és az egységes Jugoszláviához, annak leendő társadalmi berendezkedéséhez való viszony differenciálta. A már említett *szeparatista* és *fasiszta* erők nyíltan a megszállók mellé állottak — minden történelmi perspektíva nélkül értelmezett nemzeti törekvéseik támogatása miatt. A nemzeti burzsoáziák, uralkodó osztályok három alapvető csoportra bomlottak. *A nyugati orientációjú* uralkodó körök és híveik, élén az emigráns kormánnyal és királlyal, voltaképpen a háború kimenetelétől tették függővé az ellenállás kérdését, melynek a királyi Jugoszlávia visszaállítása volt a célja, kissé megreformált formában. Az országban ez a szárny is nemzeti irányokra bomlott, éppúgy, mint a megbékélést hirdető s a megszállókat szolgáló hazai *bábkormányok.*

Egyetlen politikai párt maradt az országban, *Jugoszlávia Kommunista Pártja,* amely nem hullott szét, megmaradt *összjugoszláv* erőnek. A fasizmus és megszállás elleni következetes harcot összekapcsolta a nemzeti és társadalmi ellentmondások *forradalmi* megoldásáért vívott küzdelemmel, így mutatva kiutat a mindent elöntő nacionalizmusok áradatából.

Ezt fogalmazta meg 1942-ben *Josip Broz Tito,* a JKP titkára, a párt lapjában, a *Proleterben:* „Népfelszabadító harcunk nem lehetne ilyen kitartó és ilyen eredményes, ha Jugoszlávia népei nem látnák benne a fasizmus fölötti győzelmen kívül mindannak legyőzését, ami az elmúlt rendszerek alatt uralkodó volt, a győzelmet azok fölött, akik elnyomták és továbbra is el akarják nyomni Jugoszlávia népeit. Az a kifejezés, népfelszabadító háború — csak üres szólam volna, sőt csalás is, ha az általános jugoszláv gondolaton túl nem hordozna nemzeti értelmet is külön minden nép számára, ha Jugoszlávia felszabadításán túl nem jelentené egyszersmind a horvátok, szlovének, szerbek, macedónok, muzulmánok stb. felszabadítását is."

E célok megvalósulásáig azonban hosszú volt az út. A sok helyütt ösztönösen, a megszállás és népirtás elleni tiltakozás jegyében fogant felkelést tudatos, jól szervezett, összehangolt harccá kellett fejleszteni, szembeszállva a kivárás illúziójával, a visszacsatolások, a nemzeti állam keltette nacionalista mámorral, és a régi Jugoszlávia visszaállítását szorgalmazó erőkkel is.

A három részre szabdalt *Vajdaság* koncentráltan tükrözte e bonyolult helyzetet. Bácskát Horthy Magyarországához csatolták, a Bánát Nedić Szerbiájához tartozott, Szerémséggel pedig a Független Horvát Állam nagyhorvát aspirációit elégítették ki. Az ellenállás kimenetele és az új Jugoszlávia megteremtése szempontjából tehát a Vajdaságban lejátszódó folyatamoknak külön jelentőségük volt. Egyrészt e terület soknemzetiségű összetétele, másrészt az új területi felosztás következtében. Mikor e nehézségekről szólunk, látnunk kell azt is, hogy a megszállók politikája nemcsak újvidéki vérengzésekből állt, de engedményekből is, egyes társadalmi osztályok, rétegek vélt vagy valós érdekeinek kielégítéséből is. „Tévhit, ingadozás és árulás" is volt bőven a Vajdaságban, s a vajdasági magyarok között is. Tény, hogy a bácskai magyarság egy része — kiábrándulva a királyi Jugoszlávia húszéves elnemzetlenítő politikájából — Horthy hadseregét felszabadítóként fogadta. Sokan — bár más-más alap-

állásból — együttműködtek a megszállókkal, sőt itt-ott részt is vettek a szerbek és más népek elleni attrocitásokban. A magyar dolgozók többsége azonban soha nem vállalt közösséget a terrorral, s mind többen ismerték fel, hogy az új rendszer nem jelent, nem jelenthet biztosítékot társadalmi törekvéseik megoldásában. Ezt a folyamatot nagy mértékben segítette, hogy a JKP már a háború éveiben a *gyakorlatban* is képviselte: sem a szerb nép nem azonosítható a nagyszerb burzsoázia más nemzeteket és a nemzeti kisebbségeket elnyomó politikájával, sem pedig a más nemzetiségűeket, így a magyarokat sem lehet azonosítani az „ötödik hadoszloppal", s a legnagyobb politikai rövidlátás lenne csupán a megszálló hatóságok eszközének és a barikád túlsó oldalán állóknak tekinteni őket. Ez az álláspont szilárdan támaszkodhatott a vajdasági magyar dolgozók gazdag *forradalmi hagyományaira*, az adott jelen síkján pedig az ellenállás magyar résztvevőinek *helytállására*. A népfelszabadító háború vajdasági magyar és magyarországi harcosainak mintegy tizenkétezres csapatára, a *Kis Ferenc* vezette Petőfi-zászlóaljra, a 15. Petőfi-dandár katonáira. De említhetjük a magyar fasizmus első áldozatainak, perbefogottainak, a kommunista *Mayer Ottmár, Simokovich Rókus, dr. Gerő István, Müller István, Lőwi Károly, Spiró Mátyás, Lőwi Dénes, Székely Ilona, Ősz Szabó József, Nagymélykúti Mátyás* nevét is.

Ezekre a *tényekre* támaszkodva hangsúlyozta a JKP a háború után: nem felelhet minden magyar Szálasi és Horthy bűneiért. Így vált a vajdasági magyarság történetének progresszív vonulata a jugoszláviai történeti tudat integráns részévé.

A JKP vezette népfelszabadító háború erőinek győzelmeivel és az új néphatalmi szervek megalakulásával — párhuzamosan a Vörös Hadsereg és az antifasiszta koalíció katonai-politikai sikereivel — létrejöttek az új típusú állam megteremtésének feltételei. Az AVNOJ (Jugoszlávia Népfelszabadító Antifasiszta Tanácsa) 1943 novemberében, Jajcéban megtartott tanácskozása már a *föderatív* Jugoszlávia alapjait rakta le, hogy mint az AVNOJ korabeli dokumentuma megfogalmazta: „megvalósuljon Jugoszlávia népei szuverenitásának elve, hogy Jugoszlávia valamennyi népének igaz hazájává váljon, és hogy soha többé ne lehessen semmiféle hegemonista klikk prédája." S ez a Jugoszlávia szavatolni fogja „a nemzeti kisebbségek minden jogát".

Ez a pozitív, lenini elvekre épülő nemzetiségpolitika biztosította Jugoszlávia *valamennyi* nemzete és nemzetisége, köztük a mintegy félmilliós magyarság gyors bekapcsolódását az ország újjáépítésébe. A szocialista Jugoszlávia építésével kibontakozott az általános elmaradottság leküzdése, az egyes köztársaságok, azaz a nemzetek, nemzetiségek közötti gazdasági, társadalmi, tudati különbségek felszámolása, tehát a valódi egyenjogúság kiépítésének, s ami ezzel egyet jelent, a korábban elszenvedett nemzeti-nemzetiségi sérelmek orvoslásának végül is gyógyulást hozó folyamata.

Az egyenjogúság *gyakorlati* kiépítésének egyik első állomása, jóval az államforma kérdésének eldöntése előtt, a nemzeti kisebbségek iskoláinak megnyitásáról és működéséről szóló rendelet volt, 1945 augusztusában. Ekkor kapott végre földet is a magyar mezőgazdasági munkás és paraszt, a szerb, horvát, macedón földnélküli paraszttal együtt. A Vajdaságban kiosztott föld 53 százalékát magyarok kapták, bár részarányuk nem érte el a népesség 26 százalékát sem. Folytathatjuk a sort az első demokratikus választás során kialakított választói körzetek példájával, amelyek először biztosították az itt élő nemzetek, nemzetiségek arányos képviseletét az országos és helyi testületekben. E nagy társadalmi, politikai feladatok lázában kellett megküzdeni a nemzetiségi iskolákat is érintő szűkös anyagi helyzettel, a szorító pedagógushiánnyal (a Vajdaságban 1945-ben 3 diplomás középiskolai magyar tanár maradt!), a felsőfokú tanárképzés gondjaival is. Ebben a helyzetben kétségtelen előrelépést jelentett az 1946-ban beindított egyéves magyar szakos tanárképzés (ennek idejét hamarosan két évre emelték), majd később e képzés egyetemi szintre emelése. A népi Jugoszlávia első intézkedései tehát valóban *igazolták* azt a hitet, követelményt, melyet *Jovan Veselinov Žarko*, a Vajdasági Tartományi Bizottság akkori titkára így fogalmazott meg: „Mindannyian hitték, hogy egyenjogú és szabad emberek társadalmát alapozzák, s hogy az új hatalom csakis népi hatalom lehet."

A negyvenes évek végén, a hidegháború közvetlen árnyékában következett be a Szovjetunió, a népi demokratikus országok és Jugoszlávia gazdasági, politikai kapcsolatainak tragikus megszakadása. Ebben a helyzetben kereste Jugoszlávia Kommunista Pártja országuk sajátos körülményeinek, s nem utolsósorban soknemzetiségű összetételének leginkább megfelelő tartalmakat-formákat. Ezek a törekvések a *szocialista önigazgatás* koncepciójában nyertek kifejezést, amely, *Edvard Kardelj* szavaival élve, „szilárdan támaszkodhatott a népfelszabadító háború gazdag, demokratikus, forradalmi hagyományaira is."

A *Jugoszláv Kommunisták Szövetségének* VI. kongresszusán (1952) meghirdetett irányvonal gazdasági, politikai reformok, szervezeti, szervezési feladatok láncolatának megoldását indította el, beleértve a nemzetek és nemzetiségek közötti viszony *időszerű* kérdéseinek mindenkori megoldását is.

Az ötvenes évek elején például, az elért eredmények mellett, negatív tendenciák is mutatkoztak a nemzetiségek egyenjogúságának érvényesítésében. Bár a JKSZ elvi álláspontja mindig is az volt, hogy semmiféle „államnyelv" nem létezik az országban — mégis voltak ilyen irányú kísérletek, s az egyes köztársaságokban használatos úgynevezett eljárási nyelv (például Szlovéniában a szlovén) csatornáin érvényesültek. A biztosított jogok gyakorlatban történő leszűkítését azzal indokolták, hogy a nemzetiségek a „lehető leghatékonyabban tanuljanak, és szabadon, gátlás nélkül vegyenek részt az önigazgatásban és a közéletben, hogy már olyan fejlettséget értünk el, mikor kicsinyesség túlságosan ügyelni minden esetben a nyelvi egyenrangúságra" — emlékeztet egyik tanulmányában *Rehák László*, a nemzetiségi kérdés elismert jugoszláviai kutatója. Így az ötvenes években már nem a nemzetiségi iskolák hiányával kellett szembenézni, hanem olyan „láthatatlan" korláttal, mint a többségi nyelv „spontán" átvétele. Ezt erősítette az 1948 után kialakult helyzet, mikor a jugoszláviai magyar nyelvoktatás egy egész évtizeden át önmagába zártan fejlődött, elzárva az eleven irodalmi és nyelvi kontaktusoktól. Hovatovább egy „olyan szemlélet kezdett kialakulni a magyar tömegekben (sajnos, túlnyomórészt az ifjúság soraiban), hogy a tudományos, politikai, technikai stb. tevékenység magyar nyelven nem is művelhető..." — olvashatjuk *Szeli István* az „Anyanyelv — államnyelv" című kötetben megjelent munkájában.

A feléledni látszó „egységes jugoszláv nemzet" történetietlen konstrukciója értetlenül, érzéketlenül állt a nemzeti-nemzetiségi kérdés újkeletű problémái előtt. A hatvanas évek elején — írja *Edvard Kardelj* — „bizonyos társadalmi, sőt pártszervezetekben is fölvetették például azt a kérdést, hogy miért akadályozzák a »fiatal embereket« — akik a jugoszláv nemzeti egység, az egységes jugoszláv kulturális mércék, sőt az »egységes nyelv« mellett és a köztársaságok fennállása ellen vannak..." Az ilyen megnyilatkozások *csökkentették a nemzetek, nemzetiségek biztonságérzetét,* és szükségképpen élesztgették a nacionalizmusokat, s türelmetlenségükkel kedvező légkört teremtettek a többségi nyelvek „spontán" átvételére.

Ezekkel a törekvésekkel vette fel a harcot a JKSZ IX. kongresszusa. *J. B. Tito* ismételten leszögezte a jugoszláv kommunisták ezzel kapcsolatos álláspontját, nyíltan szembenézve e gondokkal: „Mi mindenkor abból indultunk ki, hogy ebben a közösségben elsősorban azzal igazolhatjuk internacionalizmusunkat, ha biztosítjuk és éberen óvjuk a nemzeti egyenjogúságot és szuverenitást, s olyan viszonyokat ápolunk, amelyek között valamennyi társadalmi-politikai közösség, minden nép és nemzetiség otthon érzi magát. Mi arra az elvi álláspontra alapoztuk és alapozzuk politikánkat, hogy hazánkban nem lehet vezető nemzet, s a nagy és erősebb nemzetnek nem lehet hatalma a kisebb és gyöngébb felett. Közösségünk egysége és szilárdsága a termelők szabadságától, alkotásától és kezdeményezésétől függ, minden nép és nemzet teljes egyenjogúságától, szabad fejlődésétől, valamint a döntésben és a politika megvalósításában való egyenjogú részvételétől."

Nagyon leszűkítenénk, s egyoldalúan a tudat szférájába utalnánk a nacionalizmusok feléledésének magyarázatát, ha az okokat az „egységes nemzet és nyelv" — egyébként le nem becsülhető — jelenségkörében keresnénk csupán. Egy soknemzeti-

ségű országban, különösen akkor, ha a kezdeti általános elmaradottság az egyes köztársaságok közötti máig meglevő szintkülönbségekkel, a nemzetté válás folyamatának elhúzódásával, megkésettségével párosul — *a szocializmus építésének gazdasági, társadalmi nehézségei könnyen öltheti nemzetek, nemzetiségek közötti súrlódások formáját, s adhatnak az ország gazdasági, társadalmi történéseinek nacionalista értelmezést.* Ezt a veszélyt — vallják a jugoszláv kommunisták — csak akkor lehet a minimumra csökkenteni, és a nem is olyan távoli jövőben kiküszöbölni, ha következetesen valósítják meg a kidolgozott s a gyakorlatban már sokszorosan igazolt lenini nemzetiségpolitikát.

A szocialista Jugoszláviában joggal vallják: „megoldottuk a klasszikus értelemben vett nemzeti kérdést", vagyis azokat az akut problémákat, melyeket a régi Jugoszlávia hagyott örökül. Népeinek ma saját állama, gazdasági önállósága van, rendelkeznek munkájuk eszközeivel, gyümölcseivel. Ugyanakkor tudatában vannak annak is, hogy a „klasszikus értelemben vett nemzeti kérdés" megoldása nem jelenti korunkban a nemzeti kérdés „elhalását".

„Jugoszlávia népei, illetve köztársaságai közti viszonyokban nemcsak eltérő, hanem bizonyos *objektíve* ellentmondó érdekek is léteznek. Az egységes piacon például — nem azonos helyzetben vannak egyes fejlett és fejletlen köztársaságok... Eltérő, olykor pedig ellentmondó a köztársaságok termelőerőinek struktúrája, s ezért könnyen megtörténik, hogy a föderáció egységes politikájának intézkedései tulajdonképpen nem azonos módon érintik a köztársaságokat, és konfliktusokat idéznek elő" — mutatott rá *E. Kardelj* a JKSZ Elnökségének 1971. március 2-i ülésén. Az elmúlt évtizedek azt bizonyítják, hogy a JKSZ mindenkor *nyíltan szembenézett* a szocializmus építése során felmerült, nem egyszer súlyos problémákkal, beleértve a nemzetek, nemzetiségek közötti kapcsolatok időszerű kérdéseit is. A megoldás irányába tett lépések pedig az itt élő nemzetek, nemzetiségek *biztonságérzetének fokozását* szolgálták. Olyan légkör kialakítását, amelyben Jugoszlávia nemzetiségei *valóban a híd* szerepét tölthetik be a szomszédos országokkal való kapcsolatokban is.

E politika megteremtésének természetesen sokféle módozata lehet és van a szocialista országokban. A jugoszláv kommunisták nézete szerint országuk fejlődési sajátosságainak olyan gazdasági, társadalmi, szervezési formák kialakítása a legmegfelelőbb, mikor „a bővített újratermelés rendszere is a dolgozók s ezzel együtt a nemzet önigazgatásának alkotó elemévé válik". E koncepciónak megfelelően a korábban igen széles jogkörökkel rendelkező szövetségi szervek egyre több feladatát decentralizálták, és szélesítették az egyes köztársaságok, tartományok, községek (helyi) jogkörét és kötelességét. A JKSZ politikájában tehát a nemzeti, nemzetiségi kérdés gondozása, megoldása, a *szocialista demokrácia* kérdésének szerves részévé vált.

*

A szocialista társadalmi viszonyok fejlődésével párhuzamosan nemcsak a nemzetek közötti kapcsolatok kérdése vetődött fel, de pontosabb megfogalmazásra várt a nemzetiségek helye és szerepe az önigazgatás rendszerében. Azaz egyre inkább a *minőség* kérdése vetődött fel ezen a téren is. A hetvenes évek elejének alkotmánymódosításai, majd az új szövetségi alkotmány már azt fogalmazta meg, hogy a nemzetiségek tagjai, egyéb jogaik mellett, „bizonyos saját szuverén jogaikat" is érvényesítsék a községekben, „mint alapvető társadalmi, politikai és önigazgatási közösségekben".

A „bizonyos saját szuverén jogok" sorában igen fontos helyet foglal el — éppen „élet- és lélektani" szerepénél fogva — a nemzetiségek anyanyelvi oktatása, az anyanyelv használata és művelése.

A soknemzetiségű Vajdaság Szocialista Tartomány 1974. évi alkotmánya a teljes egyenjogúság alapján leszögezi: az itt élő nemzetek és nemzetiségek „az élet, a munka és az alkotás minden területén egyenjogúak. Minden nemzet és nemzetiség számára biztosított az a joga, hogy nemzeti sajátosságait, nyelvét, kultúráját törté-

nelmi és más jellegzetességeit szabadon fejlessze, s hogy e célból szervezeteket létesítsen és az alkotmányban biztosított (ti. a szövetségiben és a köztársaságiban — S. E.) többi jogával éljen". Kimondja továbbá a Vajdaságban élő minden nemzet és nemzetiség nyelvének és írásának (szerb-horvát, horvát-szerb, magyar, szlovák, román, ruszin) egyenjogúságát.

A Vajdaság nemzetiségei két iskolatípusban tanulhatnak anyanyelvükön. Az úgynevezett tiszta és a területi iskolákban (ez a többség). Az első típusban csak anyanyelvükön tanulnak (a szerb-horvátot tantárgyként), s ezért az iskola nemzetiségi összetétele homogén. A területi iskolákban két vagy több nemzetiség együttes nevelése folyik, de külön osztályokban, saját anyanyelvükön, s a felsőbb osztályokban egyes tárgyakat már szerb-horvát nyelven oktatnak — megkönnyítve ezzel a nemzetiségi ifjúság társadalmi beilleszkedését és mobilitását.

A magyar nemzetiségűek saját anyanyelvükön végezhetik el a *középiskola szinte valamennyi típusát,* a gimnáziumtól és iparművészeti szakiskolától a közgazdasági és mezőgazdasági szakközépiskoláig. Az 1969—70-es tanévben például magyar tannyelvű szakiskolába 5642 tanuló járt.

Figyelemre méltó kísérletek folynak — elsősorban a Vajdaságban, Horvátországban és Szlovéniában — a nemzetiségi nyelvek, köztük a magyar *fakultatív* oktatása terén is a szerb-horvát és más tannyelvű iskolákban. Szabadkán és környékén az általános iskolákban a szerb-horvát anyanyelvű gyermekek 60%-a tanult a hetvenes évek elején magyarul (Ada, Topolya, Kanizsa, Kishegyes, Szabadka, Zenta vidékéről van szó, ahol a lakosság többsége magyar). Az úgynevezett *anyanyelvápolás tantárgy* kísérleti bevezetésével pedig a szerb-horvát tannyelvű iskolákba járó magyar anyanyelvű tanulók anyanyelvi kötődését kívánják fokozni.

S végül hadd zárjuk a példák sorát a *Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesülettel,* amely 1964-ben alakult. Az egyesület — írja *Szeli István* — „nem a »kisebbségi nemzettudatban«, nem valamiféle romantikus »nyelv- és nemzetmentő« gyakorlatban gyökerezik, s nem is valamilyen védekező alapállásból indul ki, mint amilyeneket a két világháború közötti kisebbségi öntudat táplált, hanem éppen ellenkezőleg: a jugoszláv társadalmi életben való aktív és egyenrangú részvétel szándéka hatja át, az a metamorfózis, amelynek folyamatában a társadalmilag passzív egyed közösségi emberré válik". A Nyelvművelő Egyesület tevékenységét többek között a Magyar Helyesírás Szabályainak Jugoszláviai Függeléke, számos fiókszervezet megalakulása, s az adai nyelvművelő napok immár hagyományos megrendezése jelzik. A magyar nyelvművelés ügyét ezzel is az egész jugoszláviai magyarság ügyévé kívánják tenni.

Ez a politika biztosítja, hogy a nemzetiségek zavartalanul élhessék sajátos életüket a jugoszláv népek közösségében, hogy ne érezzék magukat kisebbségnek, hanem *egyenrangú népeknek.*